

Preveč bi bilo, da bi vse to navajal — kdor ne veruje, naj vzame knjigo in jo s svinčnikom bere! — Oprema z lepimi ilustracijami M. Vogelnikove je vzorna.

Dr. Joža Lovrenčič.

Fran Levstik: Besede Slovincem. Izbral in uredil Joža Glonar. Akademsko založba v Ljubljani. Tiskala Veit in drug na Viru. 1940. Str. 46.

Z Levstikovimi »Besedami Slovincem« je začela podjetna Akademsko založba zbirko »Pogledi«. O pravem času! Dr. Glonar je pač vedel, da o Levstiku govorimo v šoli mladini, a da nanj in njegove nauke v življenju pozabljamo, kar se nad nami bridko maščuje. Kako drugačno bi bilo naše zasebno, javno, družabno in kulturno delo, ako bi se ravnali po Levstiku! Tako pa smo ostali z vsemi svojimi neumnimi značilnostmi tam, kjer smo bili, in si nemara še domišljujemo, da prav živimo in prav delamo. Ako si hočemo dobro, ne kaže drugače, ko da si ob 113 bridkih resnicah Levstikovih »Besed« izprašamo vest in se odločno pripravimo za novo življenje.

Dr. Joža Lovrenčič.

Anton Vratuša: Levec in Ljubljanski Zvon. Inavguralna disertacija. Ljubljana 1941.

Sotrudnik našega lista in pisec številnih književno zgodovinskih in kritičnih razprav je za dosego doktorske časti iz filozofije napisal zanimivo razpravo iz poglavja naše književne in kulturne zgodovine 80 ih let preteklega stoletja: *Levec in Ljubljanski Zvon*. Z njo je hotel natančneje objasniti tiste stvari, ki so doslej bile iz te dobe le malo in mimogrede omenjene zlasti v *Prijatelju*, njegovem *Kersniku* in drugih esejističnih razpravah iz dobe mladoslovenske generacije. Vratuši so se zdele posebno te stvari premalo objasnjene: razmerje med *Levcem* in *Stritarjem*, *Levčeve* mentorske sposobnosti, koliko in kaj je dal svojemu glasilu urednik in kaj je prišlo v list brez njegove izpodbude, *Levec* kot urednik, notranji ustroj *Ljubljanskega Zvona*, njegov razgled po slovanskem in evropskem svetu, razmere in trenja v sotrudniškem krogu te revije in končno njeno gospodarsko stanje. Zato se je odločil, da teh sedmero pomembnih problemov reši v treh velikih poglavjih, ki jih je naslovil: *Fran Levec*, *Urednik*, *Levčev Ljubljanski Zvon*.

Temeljno izhodišče rešitvi teh vprašanj je videl Vratuša v analizi *Levčeve* osebnosti. Na splošno moramo reči, da se mu je ta analiza z odkrivanjem vseh pomembnih *Levčevih* lastnosti in črt ter črtic njegovega značaja v dovoljni meri posrečila. Saj nam je v nji izluščil ne le dobre, marveč tudi slabe strani marljivega in vestnega urednika *LZ*. Dobro je poudaril njegovo romantično literarno vzgojo, njegovo praktičnost, idealnost, vljudnost, duhovitost, torej lastnosti, ki jih že do dobra poznamo iz *Prijatelja* in *Šlebingerja*. Ni ga pa zapeljala prevelika ljubezen do predmeta in je zato na drobno podčrtal tudi *Levčeve* slabe lastnosti, kakor so: pomanjkanje in nestalnost lastnega prepričanja, njegova prehitra užaljenost, tenkočutnost, skrajna občutljivost, kakor jo poznamo tudi pri *Levstiku* in *Stritarju*, raba ostrih, celo drastičnih izrazov v razburjenosti in jezi, neborbenost, precejšna neodkritost in dvoreznost značaja, preveč receptivna, pa mnogo premalo aktivna in iniciativna narava, neodločnost glede priznanja svetovnega nazora, pretirano izgubljanje v podrobnosti, malodušnost, prehitra uklonljivost in elastičnost.

Kakor je ta analiza Levčeve osebnosti sama na sebi odlično delo, saj nam Levec iz teh črt in črtic precej jasno stopi pred oči, vendarle se mi zdi, da je ta podoba brez nekake temeljne barve, brez osnovnega tona na platnu, pa zaradi tega še zmerom ostaja nekoliko bleda, gotovo pa ni plastična in močna. Opisovanje Levčeve osebnosti je v razpravi popolno, ni pa zajel urednikovega značaja iz dna, iz jedra, iz globine. Toliko je nakupičenih Levčevih potez, da podoba skoroda že utruja, vendarle pa manjka neke sinteze vsega dognanega, neke povezanosti tega do podrobnosti nabranega gradiva. Nekega globokega, temeljnega izhodišča pogrešam pri ustvarjanju Levčeve podobe. Morda bi za to izhodišče utegnila služiti njegova ne povsem trdna idejna usmerjenost. Izhajajoč v bistvu iz Stritarja je tudi Levec v vsem svojem delovanju in nehanju izpričeval geslo svojega učitelja: »sloga, mir, ena čreda, en pastir«. To slogarstvo in zatajevanje ter prikrivanje svetovnega nazora je Prijatelj po vsej pravici označil za tragično krivdo vsega mladoslovenstva, prav to velja v prvi vrsti za Levca in njegov Ljubljanski Zvon. Prav zaradi te temeljne pogoške je tista mladoslovenska generacija, ki je ustvarila epohalne vrednote v naši književni in kulturni zgodovini, klavrno podlegla bojevitemu in načelnemu Mahničju in v nadaljnjih desetletjih morala prepustiti vodstvo skoraj vsega javnega življenja načelni katoliški stranki.

Kljub izvrstnemu analitičnemu naštevanju Levčevih lastnosti pa je Vratuša vendarle še premalo poudaril njegove organizacijske sposobnosti in družabne zmožnosti, ki jih je izkazal že na Dunaju v Stritarjevem seminarju, pozneje pa nič manj v Ljubljanskem Zvonu in pri Slovenski Matici. Pravilno pa je omenil, da vodilne vloge Levec skoraj nikjer ni imel. Prav tako je tudi premalo objasnil Levčevo boječnost, ki se je le včasih umaknila odločnosti; tako se je n. pr. postavil na svoje noge in se uprl celó mogočnemu Levstiku z besedami: »... vendar sem uže iz tistih let, da bi se komu kakor kakšen mladenič zmirjati dajal, — tudi Tebi ne!« (Levčevo pismo Levstiku 20. decembra 1881, LP 184—185).

Vratuša nam je v svoji razpravi v resnici podal natančnejšo osvetlitev »Levčevega šolanja ob Stritarju in njegov kasnejši odnos do nekdanjega vzornika«, čeprav vemo mnogo o tem vsaj že iz Prijateljeve Stritarjeve antologije, ki nam v nji naš največji esejist novejše slovenske književne zgodovine na štirih mestih precej točno to razmerje podaja, a Vratuša je tista mesta zbral in strnil ter podkrepil svoja izvajanja še s povsem novimi dokazi. Zdi se mi, da je Prijatelj točneje osvetlil Levčevo oboževanje Stritarjeve veličine, Vratuša pa je bolje orisal njun kasnejši odnos v času, ko se je Levec v Ljubljani glede realizma v umetnosti, pa celó glede javnih političnih vprašanj približal Levstiku. Ko pa je Levec sam prevzel uredništvo LZ, je vendarle spet zašel na isto pot, ki jo je prej očital Stritarju, zašel samo zato, »da ne bi kalil javnega miru«. V tem ravnanju se nam prikaže nekakšen dvorezen Levčev obraz. A jaz bi ga ne pripisoval samo Levčevi skrajni osebni občutljivosti, kot je to storil Vratuša na str. 13., marveč si jo razlagam tudi iz neke zanesenosti, upornosti ter objestnega kritičnega stališča, ki ga mlajši zmerom kažejo do starejših. Ko pa sami pridejo v sredo življenjskega dela, se znajdejo na enaki poti, po kateri so pravkar hodili stari...

... Globlje in jasneje je pisano poglavje, ki govori o Levstiku uredniku. Tu nam Vratuša najprej podaja zares odlične prednosti, ki so krasile Levca in ga usposabljale za urednika LZ, saj je bil vesten, delaven, vztrajen, razgledan, imel je dobre stike in pazno oko za registriranje najmanjših stvari, bil je marljiv, zmeren, vljuden itd. Vendarle se mi zde vse te prednosti, kakor so v praktičnem življenju zares potrebne in nujne, nekako postranske spričo tega, da je Levcu manjkala jasna in odločna idejna usmerjenost, ki bi jo bil moral tudi listu dati. Zato je to delo moral opraviti Janko Kersnik, pa še ta se je jasneje izrazil šele ob koncu prvega desetletja izhajanja LZ v znanih kritikah. Poleg tega je Levcu manjkala iniciativnost in odločnejša kritičnost. Pomanjkanje teh važnih lastnosti Levcu mnogo bolj oporeka uredniško mesto, kakor je to poudaril Vratuša, ker na str. 34. le preveč mimogrede omenja, da »se je Levčevo urejevanje LZ kazalo in izživljalo največ v priganjanju, prigovarjanju in pomaganju sotrudnikom«.

Zelo popolno je Vratuša rešil vprašanje Levčevega mentorstva. To poglavje je v glavnem uprto v korekturo dosedanjih predobrih mnenj o Levčevih mentorskih sposobnostih. Ko prebereš to poglavje, gledaš v drugačni luči Prijateljve trditve o »vzgojitvi in podaritvi« Aškerca in Kersnika naši književnosti po Levcu. Vratuša pravilno poudarja, da Levec ni bil za svoje sposobnosti slab urednik, a precenjevati ga ne smemo, saj nam iz Opeke tudi ni mogel napraviti epika, pa čeprav se je še vse bolj trudil kot pri Aškercu... Problem Levčevega mentorstva nam pa še bolj prepričevalno osvetljuje Vratuševa ugotovitev, da so mu morali pomagati Kersnik, Cimperman in Levstik pri vodstvu mladih pesnikov in pisateljev. Levec je bil vse preveč šolniški in praktičen, a vse premalo življenjsko in idejno načelen. Zato tudi ni mogel kazati mlademu naraščaju novih poti. Velika Vratuševa zasluga je, da imamo odpravljene prevelike superlative, ki je v njih hvalil Šlebinger Levčeve uredniške sposobnosti v SBL, str. 642. z izrazi, kakor so: »... je bil med slovenskimi literati edini Levec zmožen, da prevzame vodstvo slovenske književnosti«, »...da je v tekmi s celovškim Kresom in ljubljanskim Slovanom častno zmagal«, »...da je LZ nad vse uspešno vodil prvo desetletje«. Prav v zadnjih odstavkih tega drugega poglavja je Vratuša odkril, da Levec ni »nad vse uspešno« urejeval svojega lista, in to velja posebno za drugo polovico osemdesetih let!

Tretje poglavje pa je Vratuša posvetil Levčevi reviji. Dobro je na zunanaj opisal rast in padanje LZ v prvem desetletju obstoja. Vse svoje ugotovitve v tem poglavju je tudi statistično dokumentiral in do podrobnosti očrtal sestavo in razdelitev posameznih števil in celotnih letnikov. Iz obširnega poglavja utegnemo izluščiti te-le posebne odlike Ljubljanskega Zvona: pri izboru književnih del mu je bila kvaliteta edino merilo, književna zgodovina je bila zmerom na najodličnejšem mestu poleg samega leposlovja, leposlovje je bilo v njem postavljeno izključno na slovenska tla, njegov urednik je vestno zapisoval vse sodobne kulturne spise in dogodke, v tej reviji je zbrano vse, kar je takrat »najboljšega ustvaril slovenski duh v lepi besedi«, vzbujal je književni okus vseh bralcev. Nadalje je Vratuša prikazal in ocenil razmerje LZ do evropskih revij, do slovanskih književnosti, do prevodov, ki jih je Levec tako dosledno zavračal, da je

rajši vzel slabše domače delo kakor boljši prevod. Tudi to zadnje poglavje je pisano načrtno in jasno kakor drugo.

Od drobnih nepopolnosti, ki so še ostale v razpravi, bi marsikoga utegnile motiti te-le: Zakaj so »Levčevi dnevnik morali ostati zaenkrat ob strani«, da literatura in material za razpravo nista popolnejša? V razpravi me moti izražanje, kakor: »dasi je dopuščal tudi druge možnosti«, str. 18. Trditev: »kaže pa nanjo (na Levčevo neodkritost!) tudi obsežna Levčeva korespondenca« str. 19., bi bilo treba na vsak način objasniti z dvema ali tremi primeri. Tu in tam po razpravi je premnogo drobtin, zelo zanimivih, a za rešitev problemov, ki si jih je Vratuša zastavil, mnogo med njimi nebitvenih, tako da le otežujejo jasnost in preglednost razprave (gl. str. 30—32). Zadnji odstavki drugega poglavja na str. 41—46 bi spadali v zadnje poglavje, zadnji odstavki tretjega poglavja pa na konec drugega. V razpravi bi tudi ne smelo biti slovničnih napak, n. pr.: temu ni tako, precejšnji, pomanjkanje ločil, kvečemu poleg pravilnega kvečjemu, petsto, tristo (se piše narazen!), v smeru (nenavaden spol!), nagnenje, izrecno, predno, vzpodbujati poleg pravilnega izpodbujati, Levec ni poskusil vse, operiram s tem, ni jemal nikoli za uvodno pesem kakšno stalno obliko, v nemali meri, z ozirom na. Odstavek, ki v njem govori o značilnostih Levčevega jezika, se je Vratuši sploh precēj ponesrečil. Kot nekaj očitek zveni stavek, da Levec »tudi sam ni zagovarjal vedno istih misli«. Za dokaz pa pisec navaja, da je Levec v prvem letniku še pisal lepež ženi, v drugem pa se pritožuje nad Kersnikom, zakaj ne piše lepi ženi. Saj tu vendar ne gre za zagovarjanje »vedno istih misli«, marveč za napredek knjižnega jezika glede na novo obliko. Glagol zavrniti je Vratuša pomotoma postavil v III/2 kot primer, da Levec piše »trpni pretekli deležnik brez -j-«. V resnici gre tu za vrsto II, kajti tu je treba kakor v IV pisati trpno pretekli deležnik z -j-, v III/2 pa ne! Primer: »brat, ki je prišel, prinesel mi je«, pa drugi: »brat, ki je prišel, mi je prinesel« ne spada toliko v sintakso, kolikor bolj v besedni red slovenskega knjižnega jezika.

Po vsem povedanem je Vratuša svojo nalogo, da nam objasni važno poglavje iz slovenske književne zgodovine, prvo desetletje naše najstarejše obstoječe književne revije in njenega urednika, v splošnem rešil prav dobro in povsem zadovoljivo, čeprav je v prvem in deloma tudi v zadnjem poglavju ostal nekoliko preveč pri zunanjih ugotovitvah, medtem ko je bistvene probleme tu in tam le na kratko ugotovil in nakazal, ne da bi jih globlje prijel in rešil, kar velja zlasti za zadnje poglavje. Z razpravo smo dobili točneje analitično orisan kos slovenske književne in kulturne zgodovine osemdesetih let kot važno dopolnilo Prijateljevim obširnim esejem iz tiste dobe.

Francè Jesenovec.

Puš Ludovik, O kmečki duši. Donos k psihologiji kmečkega človeka. 1941. (Knjižica Kmečke zveze, Ljubljana, VII. zv.).

Dr. Ludovik Puš, avtor dela »Kmečki stan«, se je v tej knjigi poglobil v kmečko dušo. Kakor sam pravi (str. 88), so to le bolj »poteze in črte za sliko«, a upa, da stvarne, objektivne, po nje večnih, brezčasnih prvinah. S posebno ljubeznijo je pa potegnil tu in tam črto, ki velja za slovenskega kmeta posebej. Priznati moramo, da je s svojim študijem in opazovanjem in s pomočjo literature, kar je je, svojo namero izredno dobro izvršil. Delo je znan-